

УДК 316.356.2

DOI: 10.24144/2524-0609.2025.56.101-105

Кучумова Наталія Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

n.kuchumova@chnu.edu.ua

http://orcid.org/0000-0001-5398-7150

Білик Наталія Михайлівна

кандидат педагогічних наук

асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

n.bilyk@chnu.edu.ua

http://orcid.org/0000-0002-9304-5173

СОЦІАЛЬНО ВРАЗЛИВИВА СІМ'Я В УКРАЇНІ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА СТАН ПРОБЛЕМИ

Анотація. Сучасна сім'я в Україні потребує особливої уваги та соціальної підтримки. Війна, невизначеність та всі наслідки збройного нападу на нашу країну впливають на повноцінне функціонування родини, виснажують її ресурс. Соціальна робота з сім'єю передбачає оцінку потреб та врахування всіх особливостей сім'ї, спроможність виконувати основні свої функції, пошук оптимальних шляхів підтримки та насадження. Важливо розуміти, якою є соціально вразлива сім'я сьогодні, щоб врахувати всі її потреби при наданні соціальної допомоги та послуг. Сьогодні особливо соціально вразливими є сім'ї внутрішньо переміщених осіб (страждають від травми покинутого дому, відчують невпевненість та втрачають стабільність), учасників бойових дій (перебувають у постійному стресі та страху за життя), сім'ї, де є ризик відмови від дитини (порушення системи батьківсько-дитячих відносин), в яких проживає особа з інвалідністю (страждають від ізоляваності та неспроможності самостійно забезпечити власні потреби), в яких є ситуація домашнього насильства (відчують небезпеку та втрату базової потреби у захисті). Розуміння сімейної ситуації, впливу складних життєвих обставин на продуктивність сім'ї це складова успішного ведення випадку в соціальній роботі. Метою нашого дослідження стало охарактеризувати типи та особливості соціально вразливої сім'ї в Україні. Методи дослідження: аналіз наукової літератури, законодавства, статистики, практичного досвіду з досліджуваної теми.

Ключові слова: соціальна робота, сім'я, соціально вразлива сім'я, вразливі групи населення, складні життєві обставини.

Вступ. Одним із пріоритетів державної політики в Україні сьогодні є захист інституту сім'ї та створення умов повноцінного виховання та розвитку дитини в межах родини. Сучасне суспільство характеризується наявністю різноманітних проблем, криз, які мають безпосередній вплив на сімейне середовище. Це призводить до втрати членами сім'ї можливості повноцінно виконувати сімейні функції, справлятися із проблемами, що створює ситуацію соціальної вразливості. Така ситуація небезпечна тим, що результатом її загострення можуть бути асоціальні прояви у сімейному середовищі. Необхідною складовою ефективного реагування на вирішення соціальних проблем сім'ї є соціальна робота із соціально вразливими сім'ями в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сім'я як об'єкт досліджень завжди представляла інтерес для науковців різних галузей. Соціальні проблеми сім'ї досліджено у наукових працях О. Безпалько, З. Зайцевої, І. Зверевої, А. Капської, Т. Кравченко, О. Кузьмук, Л. Мельник, Н. Олексюк, І. Трубавіної та ін. Теоретичні та практичні основи психології сім'ї, досвід психологічної допомоги сучасній родині висвітлено у працях А. Колеснікова, Л. Мельник, А. Ткачук, Ю. Чистякова та ін. На сучасному етапі свої наукові праці присвятили проблемі соціальної роботи з сім'ями є Т. Алексєнко, З. Кияниця, Г. Кучер, В. Лютий, Ж. Петрович, Т. Семігіна, та ін. Сімейна соціальна робота в Україні стала предметом досліджень О. Столярик, О. Зубчик, Т. Семігіної [1]. Соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю присвятили свою працю І. Пеша, І. Сопівник, В. Галайчук, О. Кошук [2]. Теорії моделі, ефективні практики соціальної роботи з сім'ями висвітлено в колективній монографії, де представили свій науковий доробок О. Белкіна-Ковальчук, І. Бичук, Є. Дурманенко, А. Колосок, А. Конончук, Н. Корпач, В. Лютий, В. Майборода,

Л. Мартіросян, Т. Мартинюк, В. Петрович, В. Петрук, А. Скіць, С. Чернета [3]. Г. Кучер розглядає інновації соціальної роботи в громаді із сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах [4]. Практичні аспекти соціальної роботи з вразливими сім'ями та дітьми висвітлює у своїй праці А. Аносова, О. Безпалько, Т. Журавель, З. Кияниця, Т. Цюман, Ж. Петрович [5; 6]. Однак, на наш погляд, таке явище, як соціально вразлива сім'я, і досі потребує вивчення теоретичного обґрунтування та уваги науковців.

Метою статті є здійснення теоретичного аналізу соціальної роботи із соціально вразливими сім'ями в Україні; висвітлення стану проблеми соціально-вразливих сімей, аналіз нормативно-правової бази соціальної роботи із такою категорією населення; здійснення характеристики категорії сімей, яким притаманна соціальна вразливість.

Методи дослідження аналіз психологічної та педагогічної літератури, нормативно-правових документів для розкриття базових понять дослідження; метод ретроспективного аналізу праць учених для з'ясування особливостей еволюції змісту понять «сім'я», «соціально вразлива сім'я», в науковій літературі.

Виклад основного матеріалу. Сім'я є середовищем розвитку, захисту, любові та насадження для людини в будь-якій країні. В українському суспільстві сім'я, створюється зазвичай на основі добровільного бажання двох осіб, які хочуть жити разом, з метою ведення спільного господарства, можливо народження та виховання дітей.

У ст. 51 Конституції України зазначається: «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати своїх дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх

непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство і материнство охороняються державою» [7]. Людина має право на достатній рівень життя для себе та своєї сім'ї.

Аналіз опрацьованих наукових джерел показує, що вчені розглядають сім'ю по-різному, а саме як:

- певну систему взаємостосунків між її членами, що базується на шлюбі та кровній спорідненості та характеризується організацією спільної діяльності;
- малу соціальну групу, члени якої перебувають у шлюбі або мають кровний зв'язок та взаємодіють з метою ведення спільного господарства, матеріальної, моральної та соціально-психологічної взаємодопомоги;
- форму спільності людей, яких об'єднує, окрім кровної спорідненості та побуту, прихильність та спільна відповідальність;
- основну ланку суспільства, що стає середовищем розвитку та формування особистості, а також її базовим соціалізуючим фактором.

Важливою для повноцінного соціального функціонування родини є її стабільність, що, на думку Т. Алексєнко, включає в себе: цілісну структуру сім'ї – наявність обох батьків та дитини чи дітей; цінності – спосіб та особливості життя тієї чи іншої сім'ї, духовність, статусність; умови функціонування – матеріально-економічне становище сім'ї, організація ведення спільного господарства, розподіл функцій та обов'язків, соціальний захист; сімейні традиції – притаманні кожній окремій родині звичаєві ритуали, взаємозв'язок поколінь [8].

Будь-яка країна ставить пріоритетом розвиток інституту сім'ї, як першосировини функціонування суспільства. Саме в умовах родини особистість має можливість повноцінно розвиватись, соціалізуватись, самоствердитись та самореалізуватись. Як зазначає Т. Кравченко, кожна сім'я виконує функції, які проявляються у її життєдіяльності: економічна – матеріальне забезпечення членів сім'ї; репродуктивна – полягає у плануванні та народженні дітей; рекреативна – організація дозвілля членів сім'ї; господарська – планування та ведення спільного господарства; соціалізуюча – формування навичок взаємодії у суспільстві, сприяння самореалізації у навчанні та професії усіх членів сім'ї; виховна – формування та розвиток особистості дітей, що проживають у сім'ї; терапевтична – підтримка, допомога, взаємозв'язок поколінь, і т.і. [9].

На думку Н.Краснової, найбільш визначальною для повноцінної життєдіяльності сім'ї є її виховна функція. У родині, де повністю або частково втрачена така функція спостерігається несприятлива атмосфера для перебування та зростання дитини – алко- чи нарко- залежність членів сім'ї, порушення норм закону, суспільної поведінки, часті конфлікти. Окрім цього, частим явищем стають «зовні благополучні сім'ї», в яких виникають проблеми із вихованням дітей, проявляється гіпер- або гіпо- опіка, члени такої сім'ї не вміють домовлятися стосовно важливих питань, мають різне бачення на ключові події у житті сім'ї [10].

Усталені норми сприйняття проблем сім'ї через порушення чи невиконання нею основних функцій сьогодні дещо змінилися і науковцями та практиками все частіше звертається увага на таке явище як самостійність у вирішенні власних проблем членами родини. Таким чином, серед типології з'явився відносно новий тип сім'ї – соціально вразлива. Це сім'я, в якій виникають труднощі у подоланні повсякденних проблем, у її членів не вистачає власних ресурсів для виходу із складної ситуації. Така ситуація в майбутньому призводить до нестабільного становища, можливих конфліктних та деструктивних стилів поведінки. Зовні сім'я є благополучною і, можливо, зразковою у певній громаді, проте, внутрішньосімейні стосунки є напруженими, зв'язки між її членами порушеними.

За визначенням, поданим у ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» «вразливі групи населення – особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників». Отже, соціально вразливою стає сім'я, що стикається із проблемною ситуацією, з якою не може справитись власними силами [11].

На думку О. Кузьмук, сьогодні до причин, які можуть призвести до соціальної вразливості сім'ї в нашій країні відносяться:

- необхідність покинути своє місце проживання, у зв'язку із загрозою життю та здоров'ю (внутрішньо переміщені сім'ї);
- участь у бойових діях когось із членів сім'ї;
- втрата близької людини, травма, внаслідок стихійного лиха;
- наявність складної ситуації, в результаті якої виникає потреба у відмові від новонародженої дитини;
- інвалідність одного із членів сім'ї;
- ситуація насильства та жорсткого поводження у сім'ї;
- залежність від алкоголю чи психотропних речовин когось із членів сім'ї;
- статус ВІЛ/СНІД у когось із членів сім'ї [12].

Так звані «вимушені переселенці» або внутрішньо переміщені особи (ВПО) сьогодні для нашої країни є досить звичним явищем. Внаслідок анексії Автономної Республіки Крим, військової агресії на сході України в Донецькій та Луганській областях близько двох мільйонів осіб змушені були переїхати на тимчасове, а то й на постійне місце проживання в інші області нашої країни. Здебільшого виїжджали сім'ї, в яких виховувались неповнолітні діти. Переважна їх частина поселялись ближче до рідного дому, проте, практично в кожному регіоні з'являлись сім'ї, які стали соціально вразливими через свій статус ВПО. На сьогодні, через військову агресію кількість ВПО значно збільшилась, багато сімей виїхали за кордон. За оцінками МОМ (Міжнародна організація з міграції), станом на квітень 2024 року фактична чисельність ВПО в Україні становить 3 мільйони 548 тисяч осіб [13].

Проблеми, з якими доводиться стикатись сім'ям ВПО є досить різноманітними: труднощі з пошуком місця проживання, організації побуту; низький рівень заробітної плати, порівняно із тим, який був раніше, труднощі у матеріально-економічному забезпеченні сім'ї; порушення соціальних зв'язків та потреба у адаптації до нових умов проживання, ресоціалізації; страх за власне життя, життя своїх рідних, відчуття ситуації втрати, яку неможливо контролювати; порушення планів на майбутнє життя, страх, що нічого не вдасться змінити чи досягти; недовіра до нового соціуму, в якому живе сім'я ВПО, конфліктність через місцеві звичай та традиції, які є чужими для такої сім'ї і як результат пасивність, байдужість по відношенню до членів громади.

На думку науковців, до прикладу Н. Квітко, в результаті неможливості задоволення навіть базових потреб, сім'я ВПО стає соціально вразливою. В тому числі і через проблему порушення соціальної адаптації до нових умов життєдіяльності, оскільки втрачаються ресурси членів сім'ї, які допомагають боротися із труднощами, що виникли та повноцінно виконувати базові сімейні функції [14].

Окрім того, сім'я ВПО може вже перебувати на обліку соціальної служби як сім'я, що перебуває у складних життєвих обставинах. У зв'язку із необхідністю переміщення її ситуація може ускладнитись, а хронічні проблеми загостритись (сім'я, члени якої мають залежність від наркотичних речовин, алкоголю, хворі на ВІЛ/СНІД, мають проблеми із законом, безробітні і т.і.).

За останні 10 років в нашій країні з'явилась нова соціальна категорія – учасники бойових дій, які були учасниками Антитерористичної операції, а пізніше Операції об'єднаних сил (ООС), сьогодні це ті, хто безпосередньо бере участь у активних бойових діях. Це чоловіки та жінки, які мають досвід ведення війни, були очевидцями смерті, можливо, самі вбивали, були полоненими. Отже, їхня психіка пройшла важке випробовування, світогляд змінився, багато з них отримали інвалідність.

Як показує практика, повернувшись на мирну територію, учасники бойових дій «вчаться» жити наново, стикаються із різноманітними проблемами соціального характеру. Їм потрібно адаптуватись до умов мирного життя, пройти медичну, психологічну та соціальну реабілітацію. Крім цього, як показує досвід, в учасників бойових дій виникають труднощі із оформленням документів для отримання відповідних пільг та допомог через надмірну бюрократизацію системи.

Звичайно, будь-які проблеми, з якими стикається учасник бойових дій впливають на його родину. Окрім того, що сім'я живе у постійній напрузі, страху та стресі через те, що хтось із її членів може загинути будь-якої миті, вона ще і є свідком та учасником всіх подій, що відбуваються із військовослужбовцем вдома. Такий стан швидко призводить до виснаження та закінчення сімейних ресурсів, які допомагають будувати міцні зв'язки між її членами та виконувати повноцінно власні функції.

Сьогодні можна почути думки про те, що наявність або рівень домашнього насильства в сім'ї учасника бойових дій з'являється або підвищується в результаті того досвіду, який він отримав на війні. Проте, на сучасному етапі в Україні відсутні дослідження, які би підтвердили таку інформацію. Навпаки, науковці стверджують, що досвід ведення бойових дій може лише загострити несприятливу ситуацію, яка була раніше у сім'ї військовослужбовця, а не створити для цього умови.

Разом з тим, як стверджують військові, їхня служба призводить до певних суперечок із членами родини, які виникають через незрозуміння тими причини, чому перші покинули сім'ю на тривалий період. І це в свою чергу може призвести до конфліктів, проявів агресії, розлучення, вживання алкоголю, наркотичних речовин військовослужбовцями. У тих випадках, коли сім'я не стає ресурсом, який сприяє соціальній реабілітації у мирних умовах учасника бойових дій, може створитись ситуація соціальної вразливості.

Ще одним типом сім'ї, яка стає соціально вразливою, є сім'я, члени якої пережили травму. Як стверджують практики, травматичні ситуації можуть бути недовготривалими, проте, мати потужний вплив на життєдіяльність родини та призвести до втрати контролю над власним життям та нестабільності. До таких ситуацій відносяться: загроза життя та здоров'я, фізичні травми, поранення, насильницька чи раптова смерть близької людини, а також сильний страх та відчуття безвиході. Травматичні події здебільшого стаються раптово, тому члени сім'ї втрачають впевненість у майбутньому і досить часто не мають достатньо сили та ресурсу, щоб справитись із ситуацією. В результаті чого втрачаються міжособистісні зв'язки всередині сім'ї, частішають конфлікти, постає питання розлучення. Навіть якщо втрату пережив один член родини, все-одно це впливає на функціонування всієї сім'ї.

Кризовою ситуацією для сім'ї, яка призводить до її соціальної вразливості стає відмова матері від дитини. Як стверджують науковці, часто таке рішення приймається жінкою, яка має від 16 до 25 років і виросла у неблагонадійній родині або є сиротою, чи незаміжня. Така поведінка для українського суспільства є неприйнятною та засуджується соціумом. Проте, варто проаналізувати

причини відмови матері від дитини і, в першу чергу, допомогти сім'ї справитись із власними проблемами.

Як зазначають дослідники, зокрема І. Вовченко, більшість жінок, що вирішують залишити дитину у пологовому будинку, страждали від насильства, не мали можливості задовольнити базові потреби у захисті, любові, житлі, не відчували приналежності до родини. У них порушена система батьківськості відносин та немає уявлень про те, яким чином можна сформувати гармонійні стосунки у родині [15]. Окрім цього, сім'я може мати матеріально-економічні проблеми, проживати у поганих умовах, або взагалі не мати власного житла. Родичі або люди, які здатні допомогти у подоланні кризової ситуації відсутні.

До соціальної вразливості призводить, також, наявність інвалідності у когось із членів родини. Інвалідність розглядається через призму медичної та соціальної моделі. Медична модель трактує це явище, в першу чергу звертає увагу на вади які має людина, бачить її обмеження, соціальна модель пропонує в першу чергу розглядати людину як особистість, а її обмежені можливості пов'язує з бар'єрністю у суспільстві в результаті не створення відповідних умов для повноцінного функціонування людей із інвалідністю. Для необхідної життєдіяльності людини з особливими потребами потрібно сформувати середовище без стереотипного та упередженого ставлення, із відповідними заходами та політикою, що підтримує її. Не менш важливим є доступність різноманітних громадських закладів для маломобільних осіб, гнучка система надання освітніх послуг в умовах закладів загальної середньої освіти, відповідний професійний супровід.

До основних факторів, які призводять до соціальної вразливості сім'ї, в якій проживає особа з інвалідністю відносяться: фінансово-економічні (неможливість забезпечити сім'ю); психологічні (часті переживання негативних емоцій та почуттів); медичні (труднощі із отриманням необхідних медичних препаратів, засобів); ризик інституціоналізації (страх, спричинений незрозумінням та стереотипним ставленням до осіб з інвалідністю у суспільстві, відмова від дитини через її інвалідність); слабка інформованість (відсутність можливості отримання комплексної інформаційної допомоги стосовно соціально-правового захисту, пільг, допомог, державної та громадської роботи з особами, які мають особливі потреби); неприйняття у суспільстві (звуження кола спілкування сім'ї, неадекватне, часто вороже ставлення соціуму до сім'ї, в якій є особа з інвалідністю); недоступність до публічних суб'єктів; недосконалість нормативно-правового забезпечення. На нашу думку, такі явища у сімейному житті стають причиною зростання напруги у взаєминах, зміни звичного побуту, відчуття страху, невизначеності та безпорадності.

Ще однією категорією сімей, які відносяться до соціально вразливих є сім'ї, де відбувається насильство стосовно будь-кого із членів. У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 01.01.2020 р. № 5294, домашнє насильство визначається як «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [16].

Як зазначають науковці Т. Журавель, В. Петрович, в таких сім'ях може бути жорстоке поводження з дітьми

будь-якої форми (фізичне, психологічне, сексуальне чи економічне), яке супроводжується примусом, залякуванням та використанням авторитету, сили проти неповнолітніх. Такі дії дорослих членів сім'ї по відношенню до дітей призводять до шкоди їх фізичному та емоційному стану, створює ситуацію загрози життю. Ситуація насильства у родині, яка часто повторюється, призводить до порушення функціональності сім'ї, загострення хронічних хвороб її членів, знижує ефективність виконання повсякденних побутових завдань, формує почуття небезпеки, страху та безвиході [6].

Переймаючи поведінку батьків, діти можуть конфліктувати та проявляти насильство, агресію стосовно однолітків. Також вони стають неуспішними у навчанні, частіше за інших проявляють крайні акцентуації характеру, змінюючи свою поведінку від дуже спокійної до збудженої за короткий період часу. Психосоматичною реакцією на насильство у дітей є проблеми із сечовипусканням, безсоння, серцево-судинні хвороби, порушення роботи травної системи, алергічний дерматит, астма.

Науковці погоджуються в тому, що найбільш негативним наслідком домашнього насильства стосовно ді-

тей є копіювання та наслідування такої поведінки ними у власній майбутній сім'ї. Це сприяє подальшому поширенню агресії у соціумі, девіантної та адиктивної поведінки, криміналізації, зниженню рівня здоров'я населення.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Аналіз наукової літератури дав змогу визначити категорії сімей, які характеризуються соціальною вразливістю, а саме – сім'ї внутрішньо переміщених осіб, сім'ї, учасників бойових дій, сім'ї, які пережили травму, сім'ї, де була відмова від новонароджених, сім'ї, в яких є особа з особливими потребами, де відбувається домашнє насильство. До соціально вразливих сімей, належать також сім'ї, члени яких вживають психоактивні речовини або постійно вживають алкоголь. Така поведінка призводить до порушення фізичного та емоційного здоров'я та асоціальних проявів. Досить часто члени родини приховують свої проблеми із залежністю, тому діти не мають можливості отримати вчасно психосоціальну допомогу і виростають в умовах жорстокого поводження, небезпеки для власного розвитку, від чого у них проявляються деструктивні та аутоагресивні прояви.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розгладитися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

- Столярик О., Зубчик О., Семігіна Т. Сімейна соціальна робота: реалії України Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського. 2020. Випуск 4 (133). С.38-46.
- Соціальна робота з сім'ями: теорії моделі, ефективні практики: колективна монографія. Волинський національний університет імені Лесі Українки. / Кол. авт.: С.Чернета, В.Петрович, Л.Мартіросян, А.Колосок, Є.Дурманенко, І.Бичук, В.Майборода, А.Конончук, О.Белкіна-Ковальчук, В.Петрук, Н.Корпач, Т.Мартинюк, А.Скіць, В.Лютій; за заг.ред. В.Петровича, С.Чернети. Луцьк: ФОП Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волинськполіграф», 2021. 323 с.
- Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдук В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю: навч. посібник. Київ: Компрінт, 2023. 449 с.
- Кучер Г.М. Інновації соціальної роботи в громаді із сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах. Педагогічні науки: збірник наукових праць. 2018. № 82 (2). С.207-212.
- Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч.І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З.П.Кияниця, Ж.В.Петроцько. Київ: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.
- Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч.2 (Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми) / А.В.Аносова, О.В.Безпалько, Т.П.Цюман та ін. / За заг. ред.: Т.В.Журавель, З.П.Кияниці. Київ: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
- Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.03.2025)
- Робота з сім'ями, які потребують професійної соціально-педагогічної підтримки / за заг. ред. Т.Ф.Алексєєнко. Київ: Основа. Принт, 2007. 128 с.
- Кравченко Т. В. Сім'я та її вплив на соціалізацію дитини. Педагогіка і психологія. 2009. № 3. С.32-42.
- Краснова Н.П. Методика соціально-педагогічного консультування батьків з вирішення проблем дітей різного шкільного віку. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2013. № 3. С.20-31.
- Про соціальні послуги: Закон України № 2671 від 17.01.2019 р. URL: <https://document.vobu.ua/doc/9180> (дата звернення 20.03.2025.)
- Кузьмук О.М. Кризова сім'я як приклад соціально вразливої категорії населення: соціологічний аналіз феномену. Нова парадигма. 2015. Вип.126. С.208-217.
- Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 16. Квітень 2024 / IOM UN Migration URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf (дата звернення 21.03.2025)
- Квітко Н.М. Соціальна робота з вимушено переміщеними особами як наукова проблема. Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах: матеріали наук. практ. інтернет-конф. (Дніпро, 3-4 черв. 2021 р). Дніпро, 2021. С.513.
- Вовченко І.В. Профілактика відмов матерів від немовлят Медсестринство. 2020. № 2. С.57-60.
- Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України № 2229-VIII від 2018 р. URL: (дата звернення 22.03.2025).

References

- Stolyaryk, O., Zubchik, O., Semigina, T. (2020). Simeina sotsialna robota: realii Ukrainy [Family social work: realities of Ukraine Scientific] *Bulletin of K.D.Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University*, 4 (133) 6 38-46. [in Ukrainian]
- Cherneta, S., Petrovych, V., Martirosyan, A., Kolosok, A., Durmanenko, E., Bychuk, I., Mayboroda, V., Kononchuk, A., Belkina-Kovalchuk, O., Petruk, V., Petrovych, V., Korpach, N., Martyniuk, T., Skits, A., & Lyuty, V. (2021). *Sotsialna robota z sim'iamy: teorii modeli, efektyvni praktyky* [Social work with families: theories, models, effective practices] Volynpoligraf Printing House. [in Ukrainian]
- Pesha, I., Sopivnyk, I., Galaydyuk, V., & Koshuk, O. (2023). *Sotsialna robota z sim'iamy, ditmy ta moloddu* [Social work with

- families, children and youth]. Komprint. [in Ukrainian]
4. Kucher, G. (2018). Innovatsii sotsialnoi roboty v hromadi iz sim'iamy, shcho opynylysia u skladnykh zhyttievkykh obstavynakh [Innovations in social work in the community with families in difficult life circumstances] *Pedagogical sciences: collection of scientific works*, 82 (2), 207–212. [in Ukrainian]
5. Kyanytsia, Z., & Petrochko, Zh. (2017). *Sotsialna robota z vrazlyvymy sim'iamy ta ditmy: posib. u 2-kh ch.; Ch.I. Suchasni oriientyry ta kluchovi tekhnolohii* [Social work with vulnerable families and children: manual in 2 parts; Part I. Modern guidelines and key technologies.]. Obnova Kompani. [in Ukrainian]
6. Zhuravel, T., & Kyanytsia, Z. (Eds.). (2017). *Sotsialna robota z vrazlyvymy sim'iamy ta ditmy: posib. u 2-kh ch.; Ch.2 (Sotsialna robota z vrazlyvymy sim'iamy ta ditmy)* [Social work with socially vulnerable families and children: a manual in 2 parts; Part 2 Social work with socially vulnerable families and children]. Obnova Kompani. [in Ukrainian]
7. Konstytutsiia Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Constitution of Ukraine Vedomosti Verkhovna Rada of Ukraine]. (1996). No.30. p.141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#> [in Ukrainian]
8. Alekseenko, T. (Ed.). (2007). *Robota z sim'iamy, yaki potrebuut profesii noi sotsialno-pedahohichnoi pidtrymky* [Work with families who need professional social and pedagogical support]. Osnova Print. [in Ukrainian]
9. Kravchenko, T. (2009). Sim'ia ta yii vplyv na sotsializatsiiu dytyny [Family and its influence on the socialization of the child]. *Pedagogy and Psychology*, 3, 32–42. [in Ukrainian]
10. Krasnova, N. (2013). Metodyka sotsialno-pedahohichnoho konsultuvannia batkiv z vyrishennia problem ditei riznoho shkilnoho viku [Methodology of socio-pedagogical consulting of parents on solving the problems of children of different school ages] *Social pedagogy: theory and practice*, 3, 20–31. [in Ukrainian]
11. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy [Social services: Law of Ukraine]. No.2671 of 17.01.2019. URL: <https://document.vobu.ua/doc/9180> [in Ukrainian]
12. Kuzmuk, O. (2015). Kryzova sim'ia yak pryklad sotsialno vrazlyvoi katehorii naseleennia: sotsiologichnyi analiz fenomenu [Crisis family as an example of a socially vulnerable category of the population: sociological analysis of the phenomenon.]. *New paradigm*, 126, 208–217. [in Ukrainian]
13. Zvit pro vnutrishnie peremishchennia naseleennia v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naseleennia. Raund 16. Kviten 2024 [Report on Internal Displacement in Ukraine. General Population Survey. Round 16. April 2024] URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf [in Ukrainian]
14. Kvitko, N. (2021, June). Sotsialna robota z vymusheno peremishchenymy osobamy yak naukova problema. [Social work with forcibly displaced persons as a scientific problem.] *Proceedings of international conference – Ways of developing science in modern crisis conditions: materials of the scientific. practical. internet conference* (pp.513). Dnipro. [in Ukrainian]
15. Vovchenko, I. (2020). Profilaktyka vidmov materiv vid nemovliat [Prevention of maternal refusal of infants]. *Nursing*, 2, 57–60. [in Ukrainian]
16. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu: Zakon Ukrainy [On prevention and counteraction to domestic violence: Law of Ukraine] No.2229-VIII of 2018]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian] No. 2229-VIII of 2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

Статус статті:

Отримано: 25.03.2025 Прийнято: 27.04.2025 Опубліковано: 05.05.2025

Kuchumova Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor
Department of Pedagogy and Social Work
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

Bilyk Nataliia

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant
Department of Pedagogy and Social Work
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

SOCIALLY VULNERABLE FAMILY IN UKRAINE: DEFINITION AND PROBLEMS

Abstract. Today, family in Ukraine needs special attention, social support, and aid. War, uncertainty, and all the consequences of armed attack on our country have an impact on the proper functioning of families and deplete their resources. Social work with the family provides valuation of needs and accounting of all features of family, ability to function, searching optimal ways to support and empowerment. It is important to understand what is socially vulnerable family in Ukraine to account for all its needs during social help and service. Today, the most socially vulnerable groups are internally displaced persons, combatants; families with risk to abandon a child; families with a person with disability; families that have domestic violence. Understanding of family situation, the impact of complex life circumstances on the family's productiveness is part of successful case management in social work with families. Our research aims to characterize the types and specifics of socially vulnerable families in Ukraine. Methods of research: analyses of scientific research, legislative, statistics, annual experience by the theme. The results of research analysis of different scientific sources in ability is to mark some categories of socially vulnerable families, which needs more attention from social workers. Internally displaced families suffer by leaving home, and combatant families are in everyday stress because of fear of the life of the members of their family and need psychological support. Women who want to abandon their child in a maternity hospital, don't know how to be a mother and need crisis intervention and social support. Families of people with disabilities struggle with isolation and the inability to provide basic needs.

Keywords: social work, family, socially vulnerable family, vulnerable groups, complex life circumstances.